

**EGRY GÁBOR****Közvetlen demokrácia, nemzeti forradalom****Hatalomváltás, átmenet és a helyi nemzeti tanácsok Erdélyben.  
1918–1919**

Az első világháború végén bekövetkezett változások makroszintje, nemzeti, állami dimenziója meglehetősen jól ismert a történettudományban. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának politikai eseményei, majd a határmegvonás had- és diplomáciatörténete ráadásul nem szűnő érdeklődést kelt, s kimondva vagy éppen kimondatlanul választ keres arra a kérdésre is: vajon történhetett volna másképp? Ezzel szemben nem sokat tudunk arról, miként zajlottak az események a társadalom és az állam kisebb egységeiben, közösségeiben, vajon lecsapódtak-e egyáltalán a központokat jellemző forradalmi események, és ha igen, milyen formában? Hogyan történt a régi világ megszűnése és az új megeremtése egy-egy községben, városban vagy éppen régióban? Milyen problémák foglalkoztatták azokat, akik az eseményeknek ezen a szintjén működtek, miként viszonyultak a változásokhoz, hogyan értelmezték saját szerepüket a nagy drámában? Végül pedig egy nemzetileg vagy etnikailag megosztott közegben milyen hatása volt a nemzeti elvet előtérbe helyező, azokat legitimációs elvként felhasználó nagy változásoknak?

Tanulmányom az események perifériájára kalauzolja az olvasót, a társadalom, az állam és a politika peremére, Erdélybe. Visszatekintve mind a magyar, mind a román nemzeti képzelet hajlamos – főként, de nem kizárólag – Erdély sorsát állítani a történeti Magyarország felbomlási folyamatának középpontjába. Azok az erdélyi falvak, községek és városok, amelyeknek példáján keresztül megkísérlem bemutatni a nagy változások hatását a kisebb közösségek és egyének életére és ezek viszonyát magukhoz a változásokhoz, kevés befolyással voltak mindazokra a régi és újonnan kialakult hatalmi központokra és tényezőkre, amelyek végső soron eldöntötték a régió hovatartozásának kérdését. Mindazonáltal nem feltétlenül voltak reménytelenül kiszolgáltatottak a külső erőknél,

játékszerei a külvilágnak. Szándékom éppen az, hogy megmutassam: a sok nemzetiség párhuzamos és egymást is átszövő világa, a régi államigazgatás működése, az újonnan kiépülő – erdélyi román – igazgatási szervezet terjeszkedése, a kezdetben főként a megszálló katonaság alakjában megjelenő Románia bonyolult erőterében a helyi közösségeknek is volt lehetőségük saját sorsuk befolyásolására, és ennek tapasztalata nem múlt el nyomtalanul. Ugyanakkor éppen a különböző, egymással versengő, egymást semlegesíteni igyekvő erők sokasága és a helyi közösségekben belül kibontakozó önálló akaratképzés találkozása kínálhat esélyt arra, hogy a nemzetállami nézőpontot óhatatlanul elfogadó (vagyis a nemzetállami keretek felbomlását és újjászervezését középpontba állító, ezért szükségszerűen egyneműsítő) történeti problémafelvetések és narratívák mellett, azokat nem feltétlenül érvénytelenítve, inkább az események sokféleségét, olykor kaotikus jellegét is érzékeltessük ebből az alacsonyabb szintű nézőpontból.

A probléma, amellyel foglalkozom, nem egyszerűen az átmenet jellege és formája, hanem ezzel együtt és ezen túl a politikai-közösségi akaratképzésből sokáig részben vagy egészen kizárt társadalmi csoportok – illetve bizonyos értelemben az egész társadalom – részvétele az átalakulásban és ennek hatása magára a változásra, valamint a politikai eszmékre. Persze, mindez fordítva is izgalmas és érdekes: a politikát mozgató, a politikai események során mindegyre hangoztatott eszmék miként csapódtak le (már amikor lecsapódtak) a közösségek életében? Mi is volt az a „forradalom”, amelynek eszméje 1918 októberétől sokakat hevített Budapesten, Kolozsvárott, Nagyszebenben vagy éppen Temesvárott, akár az újonnan kikiáltott Népköztársaság híveiről, akár a román nemzeti önrendelkezést megvalósító Kormányzótanács (*Consiliul Dirigent*) követőiről volt szó? Miként illeszkedtek egyes községek eseményei a „forradalom” rendjébe?

Olyan probléma ez, amellyel eddig a kutatók csak elvétve foglalkoztak. A tartomány egészére fókuszáló munkák nézőpontjuktól függően többnyire megmaradtak Erdély csalárd és álnok vagy jogos és dicsőséges román megszerzésének a politikára és a sérelmekre koncentráló bemutatásánál.<sup>1</sup> Az átmenet helyi kérdései csak néhány esetben kerültek az érdeklődés középpontjába; közülük csak Bárdi Nándor munkáját említem, amely-

<sup>1</sup> RAFFAY Ernő: *Erdély 1918–1919-ben*. Tanulmányok. Magvető, Budapest, 1987; FRÁTER Olivér: *Erdély román megszállása 1918–1919*. Tóthfalu, 1999; Uő: *Erdélyi magyar helyzetkép 1916–1919*. Hamvas Intézet, Budapest, 2003; Gheorghe IANCU: *The Ruling Council. The Intergartion of Transylvania into Romania 1918–1920*. Center for Transylvanian Studies–The Romanian Cultural Foundation, Bibliotheca Rerum Transylvanica VIII., Cluj-Napoca, 1995.

ben a szerző részletesen taglal olyan problémákat is, amelyek kapcsolódnak írásom tárgyához.<sup>2</sup> Mindazonáltal még Bárdira is igaz, hogy mindenekelőtt a magyar uralom és a román uralom kicserélődésének folyamatára kíváncsi, és ilyen módon elsősorban a két külső hatalmi központ Székelyudvarhelyre gyakorolt hatását és azok helyi képviselőinek történetét mondja el, nem pedig a helyi közösséget. S noha hiba lenne azt állítani, hogy ezeknek a tényezőknek nem volt szerepe az 1918 végi, 1919 eleji eseményekben, az alábbiakban elsősorban azt szeretném bemutatni, hogy egy-egy lokális közösség számára, részben belső viszonyait, részben a külvilághoz való viszonyát tekintve mit jelentett az uralomváltás.

1918 októberében és novemberében a különböző nemzeti tanácsok megalakulása az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlási folyamatának előrehaladását is jelezte. Noha a hadsereg alakulatai még utóvédharcokat vívtak az olasz fronton (a november 3-án megkötött padovai fegyverszünetig, azaz az ellenségeskedések másnapi beszüntetéséig), és viszonylagos rendben próbáltak visszahúzódní a Balkánról (ahol a fegyverszüneti vonalat a november 13-án megkötött belgrádi katonai konvenció jelölte ki), az egyes nemzetek képviselőiként fellépő politikai csoportok egymásra jelentették be, hogy érvényt kívánnak szerezni a wilsoni 14 pontban is szereplő önrendelkezési elvnek. Az erdélyi és a magyarországi románok képviselőtében a Román Nemzeti Párt már október 12-én nyilatkozatot adott ki (erről heves vita is folyt a magyar parlamentben), majd október 31-én megalakult a Román Nemzeti Tanács. A Magyar Nemzeti Tanács Erdélyi Bizottsága már október 26-án létrejött,<sup>3</sup> a Szász Néppárt Központi Választmánya pedig október 29-én ült össze és november 2-án alakította meg a Szász–Német Nemzeti Tanácsot.<sup>4</sup> Ezekben az újonnan életre hívott testületekben közös volt, hogy mindegyikük az adott nemzeti közösség kizárólagos és teljes körű képviselőjének tekintette magát, és az is, hogy mozgósító erejük kezdetben főként a városokra – és elsősorban a fővárosokra – terjedt ki. Erdélyben Kolozsvárott október 30-án és 31-én került sor nagyobb tüntetésekre.<sup>5</sup> Részben abban is megegyezett a hozzáállásuk – legalábbis a Magyar és a Román Nemzeti Tanácsé –, hogy mindenekelőtt az államigazgatást akarták megragadni, ettől remélték helyzetük és a közrend stabilizálását is.

<sup>2</sup> BÁRDI Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1921. *Aetas*, 1993/3. 76–120.

<sup>3</sup> SZÁSZ Zoltán: XIV. Forradalmak és nemzeti mozgalmak a Monarchia összeomlása után. In: Uő. (szerk.): *Erdély története*. III. k. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 1701–1732., 1703.

<sup>4</sup> Harald ROTH: *Politische Strukturen Strömungen bei den Siebenbürger Sachsen 1919–1933*. Studia Transylvanica 22. k. Böhlau Verlag, Köln–Wien–Weimar, 1993. 25.

<sup>5</sup> SZÁSZ Zoltán: XIV. Forradalmak és nemzeti mozgalmak. I. m. 1703.

Amíg ugyanis a politikai központokban egyelőre a lecsendesített, megzabolázott tömeg mozgósítása jegyében zajlottak az események,<sup>6</sup> addig az e körön kívül eső fejlemények egyre inkább kicsúsztak az ellenőrzés alól. A falvakban egyre több bomlásjelenség mutatkozott, amelyek részben a visszatérő katonákhoz, részben a helyiekhez kötődtek. Ezekben keveredett a szociális és gazdasági elégedetlenség a nemzeti elemmel, mindazonáltal az eseményeket az előbbiek határozták meg. Kiválóan illusztrálja ezt Ilie Lăzar emlékirataiban taglalt esete. Lăzar, a Román Nemzeti Párt politikusa és egy honvédezred szolgálatban álló, egyenruhát viselő tartalékos tisztje ezekben a napokban Máramaros felé vette útját, hogy ott találkozzon nagybátyjával, aki Máramarosszigeten volt bíró. Útközben egy faluban a helyi pópánál kapott szállást. Egyszer csak rémült helybéliek jelentek meg és közölték, hogy hazafelé tartó román katonák igyekeznek a pópa házához, mert úgy hallották, hogy egy magyar katonatiszt fogva tartja. Lăzar, hogy megelőzze a félreértéseket és megakadályozza azt, hogy a katonák esetleg a pópa háza népére lőjenek, elájuk sietett és meggyőzte őket arról, hogy ő is román hazafi. Miután a katonák ebben megnyugodtak, azért még magukhoz vették Lăzar értékeit, és úgy folytatták útjukat.<sup>7</sup>

Ezek az események természetesen nem korlátozódtak egy-egy vidékre, hanem egész Erdélyt (és részben Magyarországot is) jellemezték. A falusiak sokfelé feldúlták a községházakat, elűzték a jegyzőket, kifosztották a raktárakat. Amikor 1919 végén a berendezkedő új hatalom számba kívánta venni a közigazgatás állapotát, az Aranyos-Torda megyei prefektus (a régi főispáni poszt román megfelelője) arról számolt be, hogy az irányítása alá tartozó területen lényegében minden községházát feldúlták, a 68 jegyzőből kettő-három maradt helyben, a többieket – magyarokat és románokat egyaránt – elűzték a falusiak.<sup>8</sup> A dúlás általában igen alapos volt, az iratokat megsemmisítették, olykor magát az épületet is tönkretették.<sup>9</sup> Igen gyakori volt az önkényes birtokfoglalás, a földosztás is.<sup>10</sup>

<sup>6</sup> Erről bővebben lásd Alice FREIFELD: *The Chastened Crowd. Nationalism and the Crowd in Liberal Hungary, 1848–1914*. The Woodrow Wilson Center Press, Washinton D. C., The Johns Hopkins University Press, Baltimore–London, 2000.

<sup>7</sup> Ilie LĂZAR: *Amintiri*. Gondozta: Romulus RUSAN. Editura Fundația Academia Civică, București, 2000.

<sup>8</sup> Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC). București, Fond Consiliul Dirigent (CD). Secția Siguranță Generală, Poliția și Jandarmeriei (Sig. Gen.), dosar 3/1920. 250–252.

<sup>9</sup> Csűrűlye községben például elveszett a községi szegényalap takarékbetétkönyve. (Anul 1918. Dosar 67/1918. 283.)

<sup>10</sup> Szász Zoltán: XIV. Forradalmak és nemzeti mozgalmak. I. m. 1704–1705.

És persze voltak ennél jóval kisebb súlyú, ám a hatalom megrendülését a maguk olykor komikusnak ható módján is jól érzékeltető jelenségek. Pánade (Panád, Alsó-Fehér vm.) községben egy jelentés szerint Borcia Maftai kocsmáros nem zárta be a kocsmát a hatóságok utasításai ellenére. Jacob Posa a volt jegyzőtől lopott el egy liter szeszt és egy liter konyakot.<sup>11</sup> Déván a Román Nemzeti Tanács ülésén arra panaszkodott a Román Nemzeti Gárda parancsnoka, hogy a lakosság nem fizet a vasúti jegyekért és a táviratokért.<sup>12</sup>

Az események tehát helyben az államhatalom felbomlása felé mutattak, miközben a központok a nagy átalakulásra készültek. A Magyar Nemzeti Tanács forradalmat hirdetett, és ebben – valamint a közrend fenntartásában – jelentős szerepet szánt a mindenhol megalakítandó helyi nemzeti tanácsoknak. A belügyminiszter egy 1918. december 16-i körrendeletében így fogalmazott: „Azokban a felejthetetlen történelmi napokban, amikor a népakarat ereje széttépte az évszázados reánk nehezdedő rabláncot, a Nemzeti Tanácsok és Néptanácsok megbecsülhetetlen szolgálatot tettek a szabadság igaz ügyének. A forradalomnak szüksége volt olyan forradalmi szervekre, amelyek mint a központban szervezett Magyar Nemzeti Tanács helyi bizalmi tényezői, megtegyenek minden szükséges intézkedést, ami a forradalom nagy céljait szolgálta. A Nemzeti és Néptanácsok ezen feladatukat fényes sikerrel oldották meg. A győzelmes forradalom nagy eredményeinek biztosításában számottevő részük volt a vidéki Nemzeti és Néptanácsok actióinak.”<sup>13</sup> Valamivel visszafogottabb volt – legalábbis kezdetben – a román központ(ok) szava. Iuliu Hossu szamosújvári görög katolikus püspök október 26-i körlevelében úgy fogalmazott, hogy a háborúból hazatérőket viszontlátva mindenkit töltsön el a feltámadás gondolata, mert „a háború szörnyűségeiből dicsősége teljében” kiemelkedik a kicsi és nagy nemzetek azonos szabadságának eszméje. Minden nemzet saját sorsának ura lesz, a százazrek véráldozata nem volt hiábavaló. A románoknak ki kell várniuk, amíg a „Nagy Nemzeti Tanács” (*Marele Sfat al Națiunii Române*) kimondja a döntő szót; addig mindenkinek az a feladata, hogy a helyén maradjon és segítsen fenntartani a békességet, valamint szervezze a népet.<sup>14</sup> Ez a visszafogottság – nyilván nem függetlenül a magyar nemzeti tanácsok forradalmi retorikájától – még a republikanizmusként értel-

<sup>11</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 55/1918. 72.

<sup>12</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 67/1918. 11.

<sup>13</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 67/1918 289. 1 153 862/918 sz. rendelet.

<sup>14</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 67/1918. 2–3.

mezett forradalom tényét is tagadta, illetve azt sürgette, hogy a forradalmat nemzetivé kell alakítani.<sup>15</sup>

A helyi nemzeti tanácsok – ezek megalakítására november elejétől került sor<sup>16</sup> – egyszerre lehettek és voltak a központi akarat megtestesítői, így a forradalom képviselői és az összeomló államhatalom szerepének átvállalói. A román nemzeti tanácsok szervezésében ez úgy is jelentkezett, hogy azokat a legtöbb helyen a központi nemzeti tanács vagy a megyei nemzeti tanácsok küldöttjei szervezzék meg. Természetesen a magyar esetben is működtek azok a hálózatok, melyek már korábban kialakultak. A folyamat a legkisebb változással a szászok esetében járt. Az ő politikai szervezetük már a dualizmus korában is arra épült, hogy minden településen állandó testületek jöttek létre, és most ezek alakultak át vagy alakították meg a szász nemzeti tanácsokat.<sup>17</sup> Mindenesetre a helyben alakuló nemzeti tanácsok átvették a központ értelmezését az eseményekről. A magyar nemzeti tanácsok megalakítói előszeretettel hivatkoztak a forradalomra. Nagymohán a helyi lelkész, Simon Sándor ismertette „a hazánk életében végbement nagy átalakulásokat, az október 31-én kitört nemzeti forradalmat és az országos nemzeti tanács megalakítását”, majd őt választották meg elnöknek.<sup>18</sup> Segesvárott dr. Nagy Sándor – szintén a későbbi elnök – „tartalmas beszédben” mutatta be a demokratizálódás folyamatát, ezzel indokolta meg, hogy miért van szükség a nemzeti tanácsra, és mi annak a nemzeti célkitűzése.<sup>19</sup> A román nemzeti tanácsok is kezdték saját szerepüket forradalminak látni és érzékeltetni. A bácsfalusi tanács zárójelentése 1919. június 18-ról már azt fejtegette: a tanács működése során bizonyította, hogy tudatosan képviseli küldetését a „forradalom nehéz időszakában”.<sup>20</sup> Mindazonáltal a különböző felfogások eltérése egyáltalán nem volt lényegtelen és következmények nélküli. A magyar nemzeti tanácsok az ország függetlenné válásában, a magyar állam önrendelkezésének megteremtésében látták a forradalom lényegét, a román nemzeti tanácsok ezt a nemzeti önrendelkezés minden nemzetre egyaránt érvényes megvalósításában lelték fel, míg a szászok a nemzeti

<sup>15</sup> Szász Zoltán: XIV: Forradalmak és nemzeti mozgalmak. I. m. 1709.

<sup>16</sup> A Román Nemzeti Tanács november 7-én tett közzé egy felhívást helyi nemzeti tanácsok megalakítására. (ANIC CD Anul 1918. Dosar 55/1918. 41.)

<sup>17</sup> Ennek kiváló példája a szásmagyarósi (Nussbach, Măieruş, Brassó vm.) eset. (ANIC CD Administrația Județeană și Comunală. Adm. Jud. Dosar 1/1919. 62.)

<sup>18</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 45/1918. 7–8.

<sup>19</sup> Uo. 1–2.

<sup>20</sup> ANIC CD. Adm. Jud. 1/1919. 32.

tanácsot olyan átmeneti szervnek tartották, amelyik az átmenet időszakában, amikor a hagyományos politikai eszközök nemigen alkalmazhatók, hiszen az államszervezet lassan felbomlik, átveszik a százszok politikai jogainak és birtokállományának védelmét.

Miután nyilvánvalóvá lett, hogy a helyi nemzeti tanácsok csak részben a központi akarat eredményei, és feladatuk (nem utolsósorban pedig szándékuk is) nem egy helyen a felbomló vagy éppen a helyiek által szándékosan felszámolt közigazgatás feladatainak átvétele, továbbá nélkülük nehezen képzelhető el a közrend fenntartása is, a központi hatalom (amelyből ekkor már legalább kettő volt, egy Budapesten és egy Aradon, majd Nagyszebenben) sajátos viszonyt alakított ki velük. A közigazgatás és a különböző nemzeti hatalmi központok sokszögében valamilyen együttműködésre törekedtek a közrend fenntartása, a közéletmezés és a közigazgatás működtetése terén. Ennek köszönhető, hogy a magyar kormány által sorra beiktatott főispánok rendre megkeresték megyéjük nemzeti tanácsait, és támogatásukat kérték működésükhöz.<sup>21</sup> Az is előfordult, hogy a kormány a Román Nemzeti Tanáccsal egyeztetve választotta ki a megye új főtitviselőjét.<sup>22</sup> Ugyanakkor a közigazgatást a román hadsereg megszállása alá került területeken fokozatosan átvevő Kormányzótanács kinevezettjei már ennél visszafogottabbak voltak, ők hallgatólagosan fogadták el a magyar nemzeti tanácsok létét, hivatalosan azonban nem vették fel velük a kapcsolatot. Sőt, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács vezetőjét, Apáthy Istvánt Kolozsvárott januárban le is tartóztatták.

A román Kormányzótanács amúgy is szerette volna minél inkább korlátozni a nemzeti tanácsok mozgásterét és hatáskörét, és kivonni ellenőrzésük alól a közigazgatást. Ennek érdekében 1919. január 4-én körrendeletben<sup>23</sup> hívta fel a nemzeti tanácsok figyelmét arra, hogy tevékenységük nem terjedhet ki a községi igazgatásra. Az a közigazgatási tisztviselők, a bíró (vagy románul *primar* – polgármester) felelőssége és feladata, a szolgabírók (románul *pretor*) irányítása alatt; a nemzeti tanácsok csak ellenőrző és tanácsadó szerepet játszhatnak. Még ugyanebben a hónapban hozzáálltak felszámolásukhoz is, habár a folyamat el-

<sup>21</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 67/1918.

<sup>22</sup> Például az Arad vármegyei Varjassy Lajost. Szász Zoltán: XIV: Forradalmak és nemzeti mozgalmak. I. m. 1709.

<sup>23</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 20/1918. 1.

<sup>24</sup> És nem csak a magyar fennhatóság alatt álló területeken, amint azt az *Erdély Története* megjegyzi. Szász Zoltán: XIV: Forradalmak és nemzeti mozgalmak. I. m. A türkösi RNT még 1919. február 27-én is ülésezett. (ANIC CD Adm. Jud. Dosar 1/1919. 33–34.)

húzódott; a nyár folyamán elkészült zárójelentéseikből kitűnik, hogy sok helyen egy darabig még folytatták tevékenységüket.<sup>24</sup> Mindazonáltal a román Kormányzótanács rendelkezései, majd a román hadsereg előrenyomulása és a Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása fokozatosan elvezetett a nemzeti tanácsok felszámolásához is, és az átmeneti periódus lassan véget ért.

Ezzel a fokozatosan változó szándékkal szemben, amelynek fő eleme a központ elsőbbségének és akaratának érvényre juttatása volt, a nemzeti tanácsok a helyi közösségek életében mindenekelőtt a régi hatalmi szerkezet felborításának, egy újabb kialakításának és legitimálásának a lehetőségét is kínálták. Persze ez távolról sem volt mindenhol így. Közép-Erdély feldúlt községházaival szemben például a délkeleti részeken nem történtek radikális változások. Mindazonáltal a nemzeti tanácsok itt is betölthették az említett szerepet.

Ebből a szempontból az első fontos lépés a megalakításuk volt. Erre minden esetben tömeggyűlésen került sor, akár kívülről érkezett ösztönzés az alapításra, akár magában a községben született meg az igény és az elképzelés. A már említett nagymohai magyar nemzeti tanács megalakulásakor, 1918. november 27-én – a jegyzőkönyv szerint – a falu minden magyar lakosa megjelent. A csernátfalusi román nemzeti tanács alapításáról készített jegyzőkönyv arról beszél, hogy igen szép számmal vettek részt a gyűlésen a község román lakói.<sup>25</sup> A lényeg minden esetben a tömeg részvétele és a tömegesség révén nyert legitimáció. Noha a dualizmus Magyarországon a községi ügyekben való részvétel vagyoni korlátai alacsonyabbak voltak, mint amilyeneket az országos politikába való beleszólás elé állítottak, ez mégis új jelenség volt. Mindenkinek lehetősége nyílt a részvételre. Ugyanakkor az aktus érvényességét maga a megjelent tömeg biztosította, nem a procedúrák és az intézmények. A nemzeti tanács a közvetlen demokrácia lehetőségét kínálta, azt az élményt, hogy mindenki részese a tömegnek, és a tömeg akarata dönt. (Igaz, egyúttal a tömeg akarata egyetlen irányba is mutat.) Részben ez jutott kifejezésre abban is, hogy a nemzeti tanácsok viszonylag nagy létszámú testületek voltak, illetve amennyiben kis létszámmal alakultak meg, folyamatosan bővültek, s egyre újabb emberek kapcsolódhattak be a döntéshozatalba. A már említett segesvári testület 137 (!) fővel alakult meg. (Csak összehasonlításképpen: a megyében relatív, a városban abszolút többséget alkotó szászok pártjának megyei választókerületi

<sup>25</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 20/1918. 4.



vezető testülete, a *Kreiasaschuss* 1910-ben 67 tagú volt, öt évvel korábban pedig csak 33 fős.)<sup>26</sup> A Brassó vármegyei Türkösön (a háború előtt kb. 3200 lakójának mintegy harmada volt román) a román nemzeti tanács előbb 16 tagú volt, majd később 32 tagúra bővült.<sup>27</sup> A csernátfalusi (1910-ben 2561 lakos, közülük 545 román) román nemzeti tanács október 26-án alakult meg (!) 17 taggal. Az ugyanakkor létrejött bácsfalusi (1910-ben 2017 lakos, közülük 684 román) nemzeti tanácsnak pedig 23–26 tagja volt, köztük 6–7 román. A hosszúfalusi (1910-ben 6021 lakos, közülük 3080 román) román nemzeti tanácsnak 30 tagja volt.

Természetesen a nagy létszám még nem jelentette azt, hogy a tagok aktívan részt is vettek az ügyek intézésében. A nemzeti tanácsok magvát – különösen a falvakban – rendszerint egy szűk kör alkotta, a többiek inkább a közösség különböző, valamilyen szempontból fontos csoportjait, rokonsági hálóit, foglalkozásait jelenítették meg, erősítve a testület legitimitását. Az említett szűkebb mag a közösség „intelligenciája” köré szerveződött, leginkább valamely felekezet papjának vezetésével. (Ami nem meglepő, miután a jegyzők tekintélye kérdéses volt.) Ez történt Nagymohán, Csernáfaluban, Türkösön (itt a pópa vette át a nemzeti tanács elnöki tisztét), Bácsfaluban (ahol a román nemzeti tanács mellett a magyart is egy református lelkész vezette).<sup>28</sup> Mellettük pedig a tanítók, valamint a néhány osztályt végzett gazdálkodók jutottak szóhoz. Tanulságos ebből a szempontból az a kimutatás, amely a csernátfalusi és türkösöi román intelligenciáról készült. Az előbbi esetben az 1918. december 20-i állapot szerint nyolcan tartoztak ebbe a csoportba (a tanács tagjainak száma, mint már említettem, 17 volt): az ortodox pópa (Octavian Sintion); egy gyógyszerész; egy kereskedelmi iskolai végzős; egy kereskedő, aki négy gimnáziumi osztályt végzett el; egy másik, aki három reáliskolai osztályt végzett; egy nyolcadikos gimnazista; egy tartalékos hadnagy egyetemi végzettséggel és egy meghatározatlan végzettségű megbízott. Türkösön csak hat főt tüntetett fel a kimutatás: ismét az ortodox papot; két aktív tanítót (egyikük még nem tért ekkor vissza a frontról); és egy nyugdíjast, egy könyvelőt és egy kereskedelmi iskolai végzőst.<sup>29</sup> Mindez megmutatja azt is, hogy a hatalomváltásra törekvő román nemzeti politikusok milyen korlátozott emberi

<sup>26</sup> EGRY Gábor: Tradíció és alkalmazkodás. Az erdélyi szászok politikai kultúrája a dualizmus korában. *Múltunk*, 2003/1. 112–158.

<sup>27</sup> ANIC CD Adm. Jud. dosar 1/1919 33–34.

<sup>28</sup> ANIC CD Adm. Jud. Dosar 1/1919. 30.

<sup>29</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 20/1918. 5–6.

erőforrásokra építhettek. (Persze itt tekintetbe kell venni, hogy a háború miatt nem kevesen távol voltak lakóhelyüktől, és 1916 után éppen a falusi értelmiségi csoportok voltak a magyar hatóságok biztonsági és megtorló intézkedéseinek célcsoportjai.)<sup>30</sup>

Nem csoda tehát, ha az ügyekkel egy szűkebb kör foglalkozott, a nemzeti tanács csak ritkán ülésezett, s leginkább olyan kérdésekről hozott határozatot, amelyek „forradalmi”, vagyis tömeges legitimitációt igényeltek. Megint csak a türkösi példa illusztrálja kiválóan az állapotokat. A nemzeti tanács első ülésén alelnöknek választották Toma Broneát, jegyzőnek Vasile Bărbatot. Amikor két héttel később meghalt az elnök, utóda Bronea lett, az ő alelnöke Nicolae Şeitan. Újabb két héttel később Bronea javasolta a nemzeti tanácsnak, hogy a már bekövetkezett és még várható változásokra tekintettel válasszanak román bírót és községi vezetést. A nemzeti tanács ezt meg is tette, bírónak Broneát, helyettesének Şeitant, jegyzőnek Bărbatot megnevezve. Mivel sokáig nem iktatták be őket hivatalosan (még 1919 júniusában sem!), 1918 decemberében két embert kijelöltek a községháza működésének ellenőrzésére (egyikük Bronea volt), majd nem sokkal később hármat a jegyző működésének kontrollálására, köztük Broneát. Végül a nemzeti tanács utolsó ülésén a községi tanács négy tagja helyett nyolcat választottak meg, köztük Broneát, Bărbatot és Şeitant.<sup>31</sup> Végül az sem lényegtelen, hogy Bronea már 1918. november előtt a falu esküdtje volt, és a községi vezetés többi tagjához hasonlóan nem is tett esküt a román nemzeti tanácsnak.<sup>32</sup>

Mindazonáltal a nemzeti tanácsok – mind a magyarok, mind a románok, mind a szászok – egyik jellegzetessége volt, hogy aktívan részt vettek bennük a különböző egyháziak. Voltak olyan papok, illetve egyházi alkalmazottak (tanítók), akik nem elégedtek meg azzal, hogy ezen a módon befolyásolják az eseményeket, hanem megpróbálták ténylegesen átvenni a közigazgatást, vagy át is vették. A Bánffyhunyadi járásban található Farnas (Sfăraş, 1910-ben 452 lakosból 258 román) faluban Iacob Petean görög katolikus pap elfoglalta a községi jegyző posztját. Olyan mély gyökeret eresztett a számos előnnyel járó állásban (például a romos parókiából átköltözött a kényelmes szolgálati lakásba), hogy amikor 1919 végén a megyei közigazgatás Kis Zoltán személyében képzett jegyzőt

<sup>30</sup> Csak érzékeltetendő, hogy még egy nagyobb létszámú falu működtetéséhez is milyen erőforrásokra volt szükség: Hosszúfalu községi igazgatásában 1918. december 20-án 29 alkalmazott és tisztviselő volt, közülük mintegy tizenhárman irodai munkát is végeztek. (ANIC CD Adm. Jud. Dosar 1/1919. 75.)

<sup>31</sup> ANIC CD Adm. Jud. Dosar 1/1919. 33–34.

<sup>32</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 20/1918. 9.

nevezett ki a faluba, Petean nem volt hajlandó feladni a pozíciót, és a falusiakkal petíciót íratott. Mindezt úgy, hogy közben az egyházmegyei hatóságok kifejezetten megtiltották neki a világi és az egyházi tisztség egyidejű viselését.<sup>33</sup> Egy másik esetben Nagybaromlakon (Wurmloch, Valea Viilor, 1910-ben 1419 lakos, közülük 669 román), ahol a falu szász jegyzője letette a hűségesküt, és így helyén maradhatott, Ieronim Nobil pópa felizgatta a román lakosokat, és maga vezette a községháza megszállását. A hatóságok azonban ebben az esetben sem neki adtak igazat.<sup>34</sup>

Ami a nemzeti tanácsok tevékenységét illeti, két kiemelkedően fontos feladatot elláttak, vagy legalábbis szerepet vállaltak benne: ez a közrend fenntartása és a közéletmezés megszervezése volt. Majd minden helyi nemzeti tanács megalakulása együtt járt a rendfenntartást vállaló nemzeti gárda megalakításával is. A gárdák általában külön-külön, nemzetiségenként szerveződtek, többnyire saját nemzeti színeiket hordták, ám rendszerint közösen léptek fel a rendfenntartás érdekében. Megesett azonban az is, hogy vegyes (például Bácsfaluban magyar–román) gárdát állítottak fel.<sup>35</sup> Szászmagyaróson (az itteni szász nemzeti gárda a szász *Jugendmannschaft*-ből alakult meg) a román és a szász nemzeti tanácsnak az volt az első feladata, hogy beossa az éjszakai utcai járőrparókat és kijelölje a faluba vezető utak őreit is.<sup>36</sup> Türkösön 20 tagú román nemzeti gárda jött létre: a 18–42 éves lakosokból katonai, a 43–50 évesekből polgári gárdát állítottak fel, Csernátfaluban 11 főt alkalmaztak.<sup>37</sup> A nemzeti gárdák fizetését minden esetben a községi pénztárból folyósították. Utólag többnyire sikeresnek ítélték rendfenntartó tevékenységüket, habár időnként sor került incidensekre is. Például a csernátfalusi román nemzeti gárda egyik éjszaka egy 17 éves magyar fiatalot lőtt le a közrend megzavarása miatt.

Időnként azonban ennél messzebb is elmentek a nemzeti gárdák, és meglehetősen egyértelműen kifejezésre juttatták, hogy nem csupán segéderei az államhatalomnak, hanem akár a legitim erőszak monopóliumára is igényt tarthatnak. A MÁV kolozsvári üzemvezetőisége 1918. december 2-án átiratban kérte a kolozsvári román nemzeti tanácsot, hogy lépjen fel a román nemzeti gárda gyakorlata ellen. Eszerint a gárdisták a Torda–Abrudbánya vasútvonal minden megállójában tüzetesen ellenőr-

<sup>33</sup> ANIC CD Administrația Generală (Adm. Gen.). Dosar 19/1919. 8., 10.

<sup>34</sup> ANIC CD Resort de Interne. Dosar 36/1919. 17–21.

<sup>35</sup> ANIC CD Adm, Jud. Dosar 1/1919. 32. (December végén azonban a magyar tagokat leszerelték.)

<sup>36</sup> Uo. 62.

<sup>37</sup> Uo. 33–34.; ANIC CD Anul 1918. Dosar 20/1918. 1–2.; Uo. 17.

zik az utasokat, a poggyászuakat (a kézipoggyászt is) átkutatják, 50–60 perces késéseket okozva a forgalomban. Viselkedésük kihívó, bármiféle ellenkezésre fegyvert ragadnak, ezért a vasúti dolgozók elmenekülnek állomáshelyükről.<sup>38</sup> Nem nehéz észrevenni, hogy a nemzeti gárda lényegében átvette a hadsereg és a csendőrség feladatait és főként szerepfelfogását.

A nemzeti tanácsok másik feladata a közélelmezés biztosítása vagy legalábbis a hiányok enyhítése volt. Ezt intézhették a saját hatáskörükben is, de leginkább a községi és megyei igazgatással együttműködve jártak el, méghozzá úgy, hogy az egyes települések román, magyar vagy szász nemzeti tanácsai közösen léptek fel, rendszerint azonos számú delegáltból megalakított bizottságok képében.<sup>39</sup> A helyzet nem volt rózsás, noha az ellátási problémák nem egyformán érintettek mindenkit. A bácsfalusi magyar nemzeti tanács négy üléséből kettőt ennek a kérdésnek szenteltek, s elhatározták például, hogy tűzi- és épületfát osztanak ki (pontosabban kedvezményes vásárlási lehetőséget nyújtanak).<sup>40</sup> E tevékenység során a nemzeti tanácsok olykor közvetlenül is irányításuk alá vonták a község igazgatását. Ez történt Nagymohán. Az ottani magyar és román nemzeti tanács 1918. december 11-én közös ülésen határozta el, hogy átveszik ezt a feladatot, mivel a jegyző elhagyta a falut, a vezetés többi tagja pedig elvesztette a közösség bizalmát. Eldöntötték, hogy a két nemzeti tanács egyesül, a jövőben külön intézkedést nem hoznak, majd pedig nekiláttak elmérni a malomban és a cséplőgépnél meglévő készleteket, továbbá a jegyző magánvagyonát is. Összesen 2,5 mázsa búzát és 2,5 mázsa kukoricát találtak a malomban, a jegyző házában 8 mázsa gabonát, ezeket vették számításba a közélelmezéshez. (Egy másik, 4 mázsás tételt a hazatérő katonák számára tartottak fenn.) Bár nem szabták meg az árát, azt kimondták, hogy nem lehet drágább, mint a szomszédos lemneki malomban.<sup>41</sup>

Mindezek mellett hozzáláthatnak általánosabb gazdasági kérdések szabályozásához is. Az előbb említett nagymohai nemzeti tanácsok december végén megtiltották a széna kivitelét a községből, és megváltoztatták a legeltetési rendszert, hogy elkerüljék az „üzérkedést”.<sup>42</sup> A csürlyeiki

<sup>38</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 67/1918. 301.

<sup>39</sup> ANIC CD Adm. Jud. Dosar 1/1919. 33–34.

<sup>40</sup> Uo. 30.

<sup>41</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 45/1918. 17–21.

<sup>42</sup> Uo.

<sup>43</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 67/1918. 283.

nemzeti tanács a szegényalap felhasználásáról rendelkezett a községi igazgatás helyett.<sup>43</sup> A türkösi román nemzeti tanács az egyházközség vagyónának terhére vállalt részt a román nemzeti kölcsönből, és eldöntöttek azt is, hogy a nem falubeliek mennyit fizessenek, ha gyermekeik a türkösi iskolába járnak.<sup>44</sup>

A nemzeti tanácsok hatáskörébe tartoztak a nemzeti gárdák ügyei is. Nem csupán tagjaik fizetését kellett biztosítaniuk, hanem olykor az általuk okozott incidensek elsimításában is részt vállaltak. A tordai Magyar Nemzeti Tanács 1918. december 9-i ülésén foglalkozott dr. Mihai Moldovan helybéli ügyvéd panaszával. Moldovan lányát állítólag inzultálta a magyar nemzeti gárda egyik önkéntese, aki a hölgy állítása szerint letépte volna a kokárdáját. Az önkéntes azzal védekezett, hogy ő csak azt mondta a fiatal hölgynek: „csinos román lány”. Amennyiben ezt sértőnek érezte, a tordai Magyar Nemzeti Tanács előtt megköveti a kisasszonyt, és kéri a tanácsot, hogy ezt hozza Moldovánék tudomására.<sup>45</sup>

Faluhelyen a nemzeti tanácsok általában nem folyamatosan működtek, hanem az aktuális ügyeket intézték. A tömeg támogatására rendszerint akkor volt szükség, amikor a korábbi rend kereteit és szabályait az új szereplők át kívánták hágni (például a jegyzők magánvagyónának vagy a községi vagyonnak a lefoglalása, közös kezelésbe vétele, vagy ha egy-egy igényt népakaratként kívántak mutatni). A nemzeti tanácsok ilyen értelemben nemcsak ellenőrizték a régi rend közigazgatását, hanem alkalmasint kijelölték az új rend kereteit is, mindezt a saját, forradalmi legitimációjukra hivatkozva.

Ami a nemzeti tanácsok működésének nemzeti/etnikai aspektusait illeti, ezek – noha néhány ellenpélda akadt – a központ, főként a Román Nemzeti Tanács szándékai szerint már eleve úgy alakultak meg, hogy egy-egy nemzetiség testületei legyenek. Ez nem jelentett elzárkózást, és a nemzeti elv kizárólagosságát sem. Részben ezt fejezték ki a tanácstagok esküszövegei is. A nagymohai magyar nemzeti tanács tagjai így esküdtek: „esküszöm, hogy hazámhoz hű leszek, teljes függetlenségét megvédem, a kormánynak és megbízottainak mindenben engedelmeskedem, és minden erőmmel Magyarország népeinek szabadságát, javát és haladását fogom szolgálni”.<sup>46</sup> A román nemzeti gárdák

<sup>44</sup> ANIC CD Adm. Jud. 1/1919. 33–34.

<sup>45</sup> ANIC Anul 1918. 67/1918. 305.

<sup>46</sup> ANIC Anul 1918. Dosar 45/1918. 7–8.

tagjainak előírt esküszöveg szerint megfogadták, hogy fegyverrel is megvédik „falusfeleik” életét és javait, tartozzanak bármely nemzeti-séghez.<sup>47</sup> Ugyanakkor az utóbbiak, valamint a román és a szász nemzeti tanácsok mindenekelőtt saját nemzetiségük képviselőiként léptek fel, míg a magyar nemzeti tanácsok esetében az állampolgári azonosulásnak is jelentős szerep jutott. Ezt illusztrálja az is, hogy a már említett bácsfalusi vagy például a dévai magyar nemzeti tanácsnak román tagjai is voltak.<sup>48</sup>

Alapjában tehát, legalábbis ami a községi ügyek vitelét illeti, a különböző nemzeti tanácsok viszonyára az együttműködés volt a jellemző. Méghozzá nem is csak úgy, hogy közösen léptek fel. Ebből a szempontból a nagymohai eset tekinthető tipikusnak. Ott a magyar nemzeti tanács addig nem vette át a községi igazgatást, amíg nem sikerült megalakítani a román nemzeti tanácsot is. Ezt követően az ügyvitelt és az ügyintézkést a paritás jellemezte, vagyis egy-egy faluban nem a nemzeti-ségi arányok szabták meg a nemzeti tanácsok befolyását. Minden egyes esetben azonos számú megbízottat, delegáltak küldtek ki, ahogy többnyire a közrendet fenntartó erők is paritásos alapon szerveződtek.

Ez nem jelentette, hogy ne lettek volna a konfliktusok. Részben a magyar nemzeti tanácsok kezdetben nemzeti értelemben vegyes összetétele okozott problémákat. Ezért is kérte például a dévai Román Nemzeti Tanács (ennek egyik vezetője volt Petru Groza későbbi miniszter, majd miniszterelnök), hogy Hunyad megyében a magyar nemzeti tanácsokban szerepet vállaló románok lépjenek ki azokból, mert „szereplésük nem tűnik fel jó színben”. Elutasította a magyar nemzeti tanácsnak azt a megkeresését is, hogy állítsanak fel közös rendfenntartó erőt. Ehelyett arra kérte magyar társszervét, járjon közbe a román nemzeti gárda felfegyverzése érdekében, és azt a testületet bízzák meg a rendfenntartással.<sup>49</sup> Mindezt, vagy a már említett türkösi esetet, a soha be nem iktatott román községi vezetőség megválasztását, egyfajta „lopakodó” románosításnak is tekinthetjük, törekvésnek arra, hogy a román helyi és regionális elitek minél előbb átvegyék a közigazgatást. Ez nem állt ellentétben saját szerepfelfogásukkal, hiszen, mint láthattuk, a román szereplők a nemzeti tanácsokat elsősorban senki által nem korlátozott nemzeti örendelkezésük megtestesítőinek látták. Olyannyira, hogy 1919 végére a

<sup>47</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 55/1918. 41.

<sup>48</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 30/1918. 4.

<sup>49</sup> Uo. 4–5.

<sup>50</sup> ANIC CD Adm. Jud. Dosar 72/1919. 12–20.

közigazgatás románosításának üteme komoly feszültségekhez vezetett a Román Nemzeti Párton belül is. Annak nagy-küküllői szervezete hosszú memorandumban megvádolta a megye (nemzeti párti) prefektusát, hogy a szászok pártját fogja, és nem elég aktív a románosításban.<sup>50</sup> Ám ezek a kísérletek nem találtak a központ egyértelmű helyeslésével. A nagy-küküllői prefektus egyelőre helyén maradt, és – amint Iacob Petean esetében is láthattuk – megkísérelték eltávolítani a falusi közigazgatásból a zavaros átmenet idején oda került személyek egy részét is. Olykor akár magyar tisztviselőre cserélve román „népvezéreket”. Az etnikai és nemzeti problémák tehát jelen voltak ugyan a közösségekben (nemegyszer nagyon is kézzelfoghatóan, mint Türkösön, ahol a földművelő magyar lakosságnak jelentős étel- és ital-tartalékai voltak, szemben a bevándorolt vagy menekülésből visszatért románokkal), de jelentőségük kisebb volt, mint azt a nagy történelmi események tükrében gondolnánk. Az együttműködés, a nemzeti határok átlépése legalább annyira gyakori volt, mint az elkülönülés. A nemzeti tanácsok szervezete és gyakorlata pedig éppen erre adott lehetőséget: külön intézni a nemzeti ügyeket, közösen a községeket, kézzel fogható formában megteremtve a nemzeti autonómiának a Monarchiában sem népszerűtlen gyakorlatát.

Mindez azonban – tekintettel a forradalom és ebből következően a nemzeti tanácsok szerepének magyar, román és szász részről igen csak eltérő felfogására – nemigen lehetett tartós. A sajátos egyensúly és berendezkedés főként az államhatalom felbomlásának volt köszönhető, ebben az értelemben maga is átmeneti volt, és a magát a román nemzet önrendelkezési jogából eredeztető új állam kereteinek a megszilárdulásával eltűnésre is volt ítélve.

Noha a nemzeti tanácsok működése 1919 első felében véget ért, s a nyár elején már tevékenységükről szóló jelentéseiket is elküldték a Kormányzótanácsnak, 1918 végének és 1919 elejének rövid időszaka sem az egyénileg, sem a közösségek szempontjából nem maradt következmények nélkül Erdélyre és ezen belül Erdély románságára nézve. Az átmenet időszaka az egyénnek a felemelkedés, illetve a részvétel, az ügyekben való beleszólás érzését kínálta. Román kistisztviselők, a falusi intelligencia jutott váratlanul szerephez nem csupán a községek irányításában, hanem a megyei igazgatásban is. És ez nem feltétlenül csak jobb fizetést, nagyobb befolyást, több hatalmat jelentett. Nemegyszer együtt járt a belépéssel a középosztály soraiba, s ott jobbra elfogadták az újonnan jötteket. Az a román mozdonylakatos, akik 1918. december 4-én este a

<sup>51</sup> ANIC CD Anul 1918. Dosar 55/1918. 76–77. Proces-Verbal 1918. december 5.

balázsfalvi Hotel Moldován étteremben együtt vacsorázott a város ügyvédekkel, az ott állomásozó honvédtisztekkel, a városi igazgatás tisztviselőivel, ezt csak azért tehette meg, mert ekkor már a román nemzeti gárda hadnagya volt, vagyis „katonatiszt”.<sup>51</sup>

Ez a rövid időszak az egyszerű falusiaknak is többet kínált, mint amit az előző években gondolhattak volna. Hirtelen olyan kérdések eldöntésbe lett beleszólásuk, amelyekhez korábban semmi közük nem volt, de nagyon is befolyásolták az életüket. Egyszerre olcsón kaphattak fát, gabonát, jobb legeltetési lehetőségekhez juthattak, és közben még a gyűlölt jegyzőn is bosszút állhattak – akár elűzve a faluból, akár fogságba ejtve, és akkurátusan behajtva rajta minden követelést. Megérezték, hogy közösen, tömegben erősek, és azt is tapasztalták, hogy az új rendnek szüksége van rájuk, sőt, egy darabig ők maguk határozzák meg annak kereteit. Az intelligencia által hangoztatott forradalom számukra a korábbi kötöttségektől való szabadulást jelentette, azt, hogy *közvetlenül* kezükbe veszik az életüket.

Részben ezzel a felfogással vált azonossá a korszak másik fontos eszméje, a demokrácia is. Akár helyben, a nemzeti tanácsok megalakításával, a jegyzők elűzésével, a község dolgainak kézbevitelével azonosították, akár egy nagy, tömeges aktussal (mint a gyulafehérvári nagygyűlés december elsején), a demokrácia tömeges cselekvést, egyszeri aktust és közvetlen részvételt jelentett, nem pedig az intézmények és procedúrák korábban és később is jellemző sokaságát. Ez, vagyis az egyszeri és tömeges akaratnyilvánítás lett a legitimáció elsődleges eszköze a későbbiekben is, olyannyira, hogy amikor a Nemzeti Parasztpárt (az erdélyi Román Nemzeti Párt és a regáti Parasztpárt egyesüléséből létrejött politikai alakulat) 1928 májusában ismét nagygyűlést hívott össze Gyulafehérvárra és ott hosszasan beszéltek az autonómiáról, a hazatérő parasztnémetyike ismét megrohanta a községházát, elzavarta a jegyzőt, és saját kezébe vette a falu irányítását. Az Abrudbányához közeli Mogos (Mogoş) lakói a rendet helyreállító csendőrök kérdésére el is mondták, hogy mindez azért történt, mert Gyulafehérvárott deklarálták az autonómiát, vagyis azt, hogy immár senki nem uralkodik felettük.<sup>52</sup>

1918 kései újrarájátszása<sup>53</sup> az akkori események egy másik fontos jellegzetességére is felhívja a figyelmet. Ahogy 1928-ban a parasztnémetyike külső akarat hatására, a nemzet hivatott vezetőinek felszólítására,

<sup>52</sup> ANIC Direcția Generală a Poliției (DGP). Dosar 3/1928. 21.

<sup>53</sup> Ovidiu BURUIAN: The National Liberal Party and the National Peasant Party Assembly of Alba Iulia (May 1928). *Revista Arhivelor*, 84. 2007/3–4. 203–223. és 85. 2008/1. 24–256.



az ő engedélyükkel tértek haza, hogy kezükbe vegyék sorsukat, úgy 1918-ban a nemzeti tanácsokat is részben a hatalmi központ akarata hozta létre a forradalom nevében. A falusi elégedetlenség és feszültség így vált a forradalom legitimáló erejévé; egyúttal azonban a nemzeti tanácsok a forradalom korlátait is megmutatták. Mind a magyar, mind a román 1918 legfeljebb korlátozott, „megfékezett”, kordában tartott, nem egy esetben imitált forradalom volt, amely a nemzeti eszme mellett is mozgósítani tudta a szociális elégedetlenséget, ugyanakkor azonban éppen ennek mederben tartását célozta.

Mindenesetre a demokrácia és a nemzeti eszme összefonódása – hiszen a nemzeti tanácsok megalakítására többnyire nemzeti keretben, a más nemzetiségű lakóktól elkülönülve került sor – még egy következménnyel járt. Noha az egyes nemzetiségek nemzeti tanácsainak viszonyát inkább az együttműködés jellemezte, maga a legitimitációt biztosító tömeges aktus nemzeti maradt és így a demokrácia maga is a nemzet tartozéka és joga, nem pedig a polgároké. Részben ebből is született meg a Román Nemzeti Párt, majd a Nemzeti Parasztpárt két évtizeden keresztül alig változó felfogása az *erdélyi románságról*. Eszerint az erdélyi románság a demokrácia letéteményese és megtestesítője, akár a Regát balkáni despotizmusával szemben is, miközben az immár *nemzeti* demokrácia kiteljesedését a román történelemben éppen 1918–1919 erdélyi *román* forradalma jelentette.<sup>54</sup> Nemzet és demokrácia így fonódhatott össze az egyszeri nagy, akaratnyilvánító aktusban, amely örökre felruházta a nemzet vezetőit az irányítás jogával.

<sup>54</sup> Olyannyira, hogy az 1919 végi választások után erdélyi, bukovinai és besszarábiai képviselők támogatásával hatalomra került Vaida-Voevod-kormány „a demokratikus blokk kormányának” nevezte magát.